

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ДИХТА НАТАЛЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 347.462(477)+347.133.8(477)

ДОГОВІР ДОРУЧЕННЯ ЗА РИМСЬКИМ ПРИВАТНИМ
ПРАВОМ ТА ЙОГО РЕЦЕПЦІЯ У СУЧАСНОМУ
ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
ЗУБАР Володимир Михайлович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
КІЗЛОВА ОЛЕНА СЕРГІЇВНА,
Міжнародний гуманітарний університет,
завідувач кафедри цивільного
і господарського права та процесу;

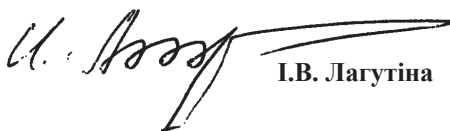
кандидат юридичних наук, доцент
ДРІШЛЮК АНДРІЙ ІГОРОВИЧ,
Апеляційний суд Одеської області,
суддя, заступник голови суду

Захист відбудеться «_____» червня 2018 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» (65009 м. Одеса, вул. Фонтанська дорога 23).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий «_____» травня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради


І.В. Лагутіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Відродження приватного права України являє собою довготривалий та досить об'ємний процес, який охоплює не лише розробку системи новітніх правових норм, а й передбачає запозичення, переробку та засвоєння нормативного, ідейно-теоретичного змісту права, що пройшло вже випробовування часом та підтвердило свою життєздатність протягом тисячоліть. Для здійснення цивільних прав та обов'язків фізичні та юридичні особи нерідко змушені звертатися до послуг інших осіб, які здійснюють в їх інтересах різноманітні дії, що породжують виникнення, зміну та припинення цивільних правовідносин. Відносини такого роду прийнято називати представництвом. Найбільш розповсюдженим договором, який обумовлює виникнення представництва, є договір доручення, без існування якого неможливо уявити сучасне суспільне життя та цивільний обіг.

Своє походження договір доручення веде від давньоримського цивільно-правового договору – *mandatum*, відповідно до якого «... одна особа (*procurator*, повірений) зобов'язується виконати безоплатно будь-яку справу за дорученням іншої особи (*mandans*, *mandator*, препоручитель, довіритель), наприклад, купити будинок, вчинити позику.

Зарадянських часів більшість договорів, які регулювали взаємовідносини учасників економічного обороту, укладалися на виконання планових актів, тому тривалий час існував постулат про переважно обліковий характер договору в економіці. Воля контрагентів у таких договорах знаходилася під прямим чи опосередкованим впливом державних органів, через що договір втрачав свою основну ознаку: він лише умовно міг вважатися результатом досягнутої сторонами домовленості. Тому для сприяння об'єктивному процесу комерціалізації цивільних правовідносин в Україні особлива увага повинна приділятися договірним зобов'язальним правовідносинам, про що свідчить закріплення принципу свободи договору в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України).

У ЦК України закріплені загальні положення договірного права, а також договори, які найбільше використовуються суб'єктами цивільного обігу, зокрема, договір доручення. Главою 68 ЦК України визначаються поняття договору доручення, термін дії, права та обов'язки сторін, умови припинення відповідних договірних відносин.

Актуальність дослідження договору доручення визначається активним його використанням у цивільно-правових відносинах і широким спектром застосування. Договір доручення застосовується при виникненні потреби в професійному представництві інтересів одного з учасників цивільних відносин перед іншими у сфері підприємницької діяльності, при наданні юридичної допомоги фізичним і юридичним особам, а також при представництві в судах та інших органах державної влади. У зв'язку з розвитком ринкових відносин, комерційної діяльності з використанням комерційного представництва з'являються нові сфери застосування договору

доручення. Актуальність дослідження підсилюється також тим, що до останнього часу договір доручення, незважаючи на його активне застосування, у вітчизняній цивілістиці майже не досліджувався. В науці цивільного права України дослідження договору доручення здійснювалися, як правило, на рівні наукових статей. Потребують уточнення питання визначення поняття договору доручення, його сутності, ознак та місця в системі договірних зобов'язань, співвідношення із законодавчо закріпленими відносинами представництва, а також суміжними договірними конструкціями. Вищезазначене й зумовило необхідність дослідження договору доручення, його генези, досвіду правового регулювання в інших країнах, а також визначення відповідності норм чинного законодавства України нагальним потребам правозастосовної практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Одеської національної юридичної академії «Традиції та новації у сучасному цивільному праві України» на 2006-2010 роки як складової плану науково-дослідної роботи Одеської національної юридичної академії «Традиції і новації у сучасній українській державності і правовому житті» на 2006-2010 роки (державний реєстраційний номер 0106U004970), плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства» на 2011-2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивілістичний вимір інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є з'ясування поняття, змісту і характерних ознак договору доручення за римським приватним правом та цивільним законодавством України, визначення характеру та ступеню рецепції римських правових ідей стосовно застосування цього договору у цивільному законодавстві України, а також формулювання пропозицій щодо удосконалення правового регулювання договору доручення за чинним ЦК України.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації вирішувалися такі завдання: охарактеризувати формування, зміст та характерні риси договору доручення (*mandatum*) в римському приватному праві;

визначити особливості рецепції положень римського приватного права щодо договору доручення західноєвропейськими системами приватного права;

розглянути регулювання відносин доручення у сучасному цивільному законодавстві України та визначити характер (тип, вид, форму) рецепції у ньому положень римського приватного права щодо договору доручення;

з'ясувати співвідношення договору доручення із суміжними договорами, які регулюються ЦК України;

визначити особливості укладення, зміни та припинення договору доручення за цивільним законодавством України;

сформулювати конкретні пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання договору доручення за чинним цивільним законодавством України.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають при укладанні, виконанні, припиненні договору доручення за римським приватним правом та сучасним цивільним законодавством України.

Предметом дослідження є договір доручення за римським приватним правом та його рецепція у сучасному цивільному законодавстві України.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження договору доручення за римським приватним правом та його рецепції в сучасному цивільному законодавстві України було обрано загальнонауковий діалектичний метод дослідження правових явищ (п.п. 1.2, 2.2, 3.3). Використання діалектичного методу дозволило розглянути договір доручення як правову категорію, що знаходиться у процесі постійного розвитку, і визначити його місце в системі цивільно-правових договорів, проаналізувати структурні та змістовні особливості даного виду договору. Історичний метод застосовувався для з'ясування умов формування конструкції договору доручення у загальному контексті розвитку римського приватного права та українського цивільного права. (п.п. 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.3). За допомогою догматичного методу досліджувалися правові норми, які регулюють договір доручення за римським приватним правом, законодавством деяких європейських країн та цивільним законодавством України. (п.п. 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 4.1, 4.2, 4.3). Системно-структурний метод використовувався для з'ясування змісту договору доручення та його місця в системі договірних прав України (п.п. 3.1, 3.2, 3.3). Порівняльний метод дозволив зіставити правові норми про договір доручення в українському цивільному законодавстві на різних етапах його розвитку з відповідними нормами римського приватного права, законодавством окремих зарубіжних країн, які реципували цю договірну конструкцію (п.п. 2.1, 2.2, 2.3, 3.2, 4.1, 4.2).

Результати догматичного (логічного) аналізу використані при формулюванні висновків і пропозицій дисертації з урахуванням вимог до визначеності, несуперечливості, послідовності й обґрунтованості суджень в межах загальнотеоретичних і цивільно-правових конструкцій з використанням понятійного апарату відповідних галузей науки.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження склали праці відомих фахівців у галузі цивільного права та римського права, передусім таких, як: М. Бартошек, Ю. Барон, Б. Віндшейд, Д. Грім, Г. Дернбург, В.А. Васильєва,

Р.Ф. Гонгало, М.В. Гордон, Д.В. Дождев, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, А.І. Дрішлюк, О.С. Іоффе, О.В. Копилов, О.І. Косарев, Н.С. Кузнєцова, В.В. Луць, Р.А. Майданник, Д.Г. Мейєр, І.Б. Новицький, О.А. Підопригора, І.С. Перетерський, І.О. Покровський, М. Поленак-Акімовська, О.А. Пушкін, І. Пухан, Ч. Санфіліппо, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, В.М. Хвостов, Я.М. Шевченко, Г.Ф. Шершеневич, Р.Б. Шишка, Дж. Франчозі та ін.

Емпіричною базою дослідження є законодавство України, законодавство деяких зарубіжних країн, матеріали судової практики за 2010-2017 рр., пам'ятки римського права.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням договору доручення за римським приватним правом та його рецепції у сучасному цивільному законодавстві України.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають новизну:

вперше:

обґрунтовано висновок, що основні положення договору доручення були сформульовані в римському приватному праві та були опосередковано рециповані в процесі історичного розвитку цивільного права в формі вторинної рецепції;

доведено, що розвиток договору доручення в російському дореволюційному законодавстві, а також його динаміка в радянський період свідчать про поступову диференціацію доручення та довіреності як самостійних юридичних форм. Фактично на різних етапах розвитку цивільного законодавства довіреність від самостійної підстави для виникнення доручення була зведена до форми підтвердження повноважень або самостійної форми добровільного представництва, яка відрізнялась від договору доручення;

визначено опосередковану (латентну) рецепцію положень римського приватного права в частині регламентації договору доручення, а також похідну (вторинну) рецепцію ідей та принципів римських правників щодо регламентації прав та обов'язків сторін за договором доручення;

доведено, що конструкція договору доручення, будучи реципованою з римського приватного права, стала основою для формування агентського договору в країнах прецедентного права;

обґрунтовано, що головною ідеєю конструкції договору доручення в римському приватному праві було вчинення дій в інтересах іншої особи. Ця ідея залишилась незмінною до теперішнього часу;

встановлено, що економічні потреби цивільного обігу об'єктивно зумовили виникнення проблематики відповідальності за дії представника перед третіми особами, яка вирішувалась в рамках національних законодавств диференційовано з урахуванням судової практики шляхом визначення випадків відповідальності представника за перевищення меж його повноважень та встановлення меж відповідальності довірителя за дії представника, які були здійснені з перевищенням повноважень;

обґрунтовано висновок, що значення фідучіарності як виключної передумови для укладання договору доручення спричиняє необхідність оцінки професійних якостей представника при укладенні такого договору;

вдосконалено:

розуміння договору доручення як категорії римського приватного права з урахуванням істотних умов договору, відповідно до яких одна сторона (повірений, мандатарій) приймала на себе обов'язок виконати певні дії безоплатно на користь іншої особи;

аргументацію необхідності запровадження фідучіарних відносин між контрагентами за договором доручення, що передбачає прояви фідучіарності під час укладання, зміни та припинення договірних відносин з доручення;

визначення та характеристику співвідношення прав та обов'язків сторін за договором доручення, що пов'язано з об'єктивною неможливістю бути юридично рівними як в римському приватному праві, так і сучасному цивільному законодавстві України;

дістало подальшого розвитку:

теза про універсальність договірної конструкції доручення як категорії римського приватного права та її пристосування до особливостей вітчизняного цивільного обігу, в якому вона набула форми договору доручення, договору комісії, агентського договору;

теза про можливість вчинення виключно фактичних дій (або в тому числі фактичних дій), передбачених предметом договору доручення за римським приватним правом.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у:

науково-дослідній роботі – для подальших наукових розвідок у галузі римського приватного права, його рецепції, фідучіарних відносин та договірного права України;

правотворчій діяльності – для вдосконалення актів цивільного законодавства України в частині регламентації договору доручення та низки положень договірного права;

правозастосовній діяльності – для забезпечення єдності розуміння і правильного застосування норм, які регулюють відносини щодо виникнення цивільних прав та обов'язків за договором доручення;

навчальному процесі – при викладанні курсів «Основи римського права», «Цивільне право України», «Порівняльне цивільне право», а також підготовці підручників, навчальних посібників, практикумів із зазначених дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію підготовлено та обговорено на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Основні результати дисертаційного дослідження доповідалися на наукових, науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів, зокрема: IV Міжнародній науково-практичній конференції «Римське право і сучасність» (м. Одеса, 19-20 травня 2006 р.); засіданні Круглого столу

«Реформування житлового законодавства: проблеми та перспективи» (м. Харків, 16 грудня 2006 р.); Інтернет-конференції «Цивілістичні читання, присвячені пам'яті І.В. Шерешевського: «Основи цивільного законодавства СРСР 1961 року» та їх вплив на формування сучасного цивільного законодавства України» до 50-річчя прийняття «Основ цивільного законодавства СРСР 1961 року» (м. Одеса, 9 грудня 2012 р.); засіданні Круглого столу «Римське право і сучасність. Проблеми вдосконалення цивільного законодавства України» (м. Одеса, 12 травня 2012 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького складу «Правове життя сучасної України», присвяченої 15-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права (м. Одеса, 20-21 квітня 2012 р.); Міжнародній науковій конференції «Римське право і сучасність» (м. Одеса, 24 травня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальна юриспруденція. Юридична наука і практика: пошук правової гармонії», присвяченої до Дня юриста (м. Київ, 5 жовтня 2017 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення, наукові висновки та практичні рекомендації, які містяться в дисертації, відображені у 8 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, а також у 7 тезах доповідей на наукових, науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, що об'єднують 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (276 найменувань) і додатку. Загальний обсяг дисертації становить 208 сторінок, з яких основного змісту – 180 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, зазначено про апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ «Огляд літератури та вибір напрямків дослідження» складається з двох підрозділів, присвячених розгляду основних етапів розвитку наукової думки про договір доручення за римським правом та у цивільному законодавстві України, визначенню напрямків дисертаційного дослідження, його методології.

У **підрозділі 1.1. «Огляд літератури за темою дисертації»** здійснюється аналіз літератури за трьома напрямками: 1) джерела, в яких визначаються здобутки попередників у сфері представництва, з урахуванням історії розвитку представництва, вкладу цивілістів Російської імперії, Радянського Союзу та сучасної України; 2) джерела, що висвітлюють дослідження договірних конструкцій, які є суміжними з договором доручення

(розробки агентського договору, комерційне представництво); 3) джерела в контексті впливу римського права на цивільне право України через феномен «рецепції римського приватного права» з акцентуванням на здобутки Одеської цивілістичної школи.

Підсумовуючи огляд літератури за проблематикою дисертаційного дослідження і характеризуючи ступінь вивчення договору доручення та його рецепції у вітчизняній цивілістичній науці, можна зробити висновок про відсутність спеціальних досліджень, виконаних у контексті рецепції римського приватного права та на її методологічній основі, а також про недостатній рівень вивчення питань щодо формування, становлення, застосування договору доручення.

У *підрозділі 1.2. «Вибір методології та визначення напрямків дослідження»* визначено методи дослідження договору доручення. Акцент зроблено на наступність права як ланцюг зв'язків контактів різних поколінь, цивілізацій та феномен рецепції римського приватного права. Розглянуто форми, види та типи рецепції римського права. Доповнено висновок, що рецепція римського права являє собою трансформаційні процеси, які проходять декілька стадій.

Крім рецепції римського приватного права, що складає методологічну основу дисертаційного дослідження, використані загальнонауковий діалектичний метод із системно-функціональним підходом до аналізу досліджуваних явищ, спеціальний науковий метод логічного аналізу для встановлення змісту та спрямованості норм цивільного законодавства, які регулюють договір доручення, а також інші спеціальні методи пізнання, вибір яких обумовлений особливостями мети, завдань, об'єкту і предмету дослідження.

Другий розділ «Договір доручення в римському приватному праві» складається з трьох підрозділів, у яких розглядаються договір доручення в римському приватному праві, його рецепція у французькому, німецькому та англійському праві, а також у російському дореволюційному і радянському цивільному законодавстві.

У *підрозділі 2.1. «Договір доручення у римському приватному праві»* досліджено формування представництва, ідея якого була вперше сформована у римському приватному праві, з точки зору наступності та рецепції; розглянуто ключові моменти розвитку інституту представництва, які мають значення для дослідження договору доручення, а також передумови виникнення представництва, першоджерелом яких є пряме посередництво.

Проаналізовано архетипи представництва. З'ясовано, що однією з правових форм, які закріплювали дії однієї особи в інтересах іншої, виступав *mandatum*, який мав позовний захист та специфічний фидуціарний характер, що є наслідком зв'язку з фидуціарними угодами. Досліджено походження *mandatum* від фидуціарного договору *fiducia cum amico*; проаналізовано мету укладання таких договорів, а також встановлено наявність латентних домовленостей між контрагентами, крім очевидних обов'язкових умов,

оскільки укладання угод передбачало передачу права власності на засадах довіри, що свідчить про особливість договірних відносин.

За римським приватним правом сформовано визначення *mandatum*: «... є консенсуальним, фидуціарним, двостороннім, нерівним договором, що укладався між довірительом та повіреним про те, що одна особа (довіритель, мандант) поручала, а інша особа (мандатарій, повірений) приймала на себе виконання безоплатно певних дій», причому безоплатність замінювалася добровільними гонорами і виконання кожної дії повіреного була справою честі. На підставі *mandatum* встановлювалися вимоги та обов'язки сторін. Розглянуто предмет договору доручення та динаміка договору в римському приватному праві. Досліджено правові зв'язки представництва з договором доручення.

У підрозділі 2.2. «Рецепція інституту договору доручення у цивільному праві Франції, Німеччини та Англії» розглянуто ключові моменти розвитку теорії представництва, які вплинули на подальший розвиток доручення як договірної конструкції. Здійснено порівняльний аналіз між французьким, німецьким та англосаксонським цивільним правом щодо договору доручення, а також звернена увага на можливість його змішування з представництвом або навіть заміну одного іншим.

Вперше на зближення доручення з представництвом була звернута увага Г. Гроцієм, внаслідок чого в цивільному праві Франції за допомогою «теорії фікції» представництво розглядалося як наслідок доручення і знайшло відображення в нормах Кодексу Наполеона.

Особливістю норм цивільного права Німеччини було ретельне визначення повноважень кожної з категорій представників, передбачених Німецьким торговим уложенням. Р. Ієрінг і П. Лабан, використовуючи «теорію сепарації», розробили систему, в якій представництво цілком відокремлено від доручення.

У країнах англосаксонської родини доктринальний фундамент представництва (*agency*) базується на «теорії тотожності», тобто представництво розглядається як наслідок доручення і є невід'ємною частиною цього договору; поняття «*agency*» охоплює будь-яку ситуацію щодо реальних чи удаваних повноважень, але передбачає чіткий поділ на пряме і непряме представництво.

Зроблено висновок, що базові положення щодо представництва були сформовані римським приватним правом та рециповані в тій чи іншій формі образами для дослідження країнами. З'ясовано, що незмінною залишилася ідея вчинення дій в інтересах іншої особи із супроводженням нерівного співвідношення прав та обов'язків довірителя і повіреного за наявності фидуціарності у відносинах між ними.

У підрозділі 2.3. «Рецепція договору доручення в російському дореволюційному та радянському цивільному законодавстві» розглянуто представництво як інститут цивільного права в законодавстві Російській імперії (Зведенні законів, Торговому статуті, проєкті Цивільного уложення)

та в радянському цивільному праві (Цивільному кодексі РРФСР, проекті Цивільного кодексу СРСР, Цивільному кодексі УРСР). Норми окремих видів представництва були в основному імперативними. Встановлено зв'язки представництва й договору доручення.

Досліджено розвиток договору доручення в російському дореволюційному законодавстві, а також його динаміка в радянському періоді. Розглянуто змішування та отождоження доручення й довіреності. Встановлено диференціацію доручення та довіреності як самостійних юридичних форм. Проаналізовано відмінності довіреності від договору доручення. Розглянуто довіреність як: самостійну підставу виникнення доручення; форму підтвердження повноважень; самостійну форму добровільного представництва, яка відрізнялась від договору доручення.

Встановлено використання опосередкованої (латентної) рецепції положень римського приватного права в частині регламентації договору доручення та похідної (вторинної) рецепції ідей та принципів, сформованих ще римськими правниками щодо регламентації прав та обов'язків сторін за договором доручення. З'ясовано, що незмінною залишилася ідея вчинення дій в інтересах іншої особи із супроводженням нерівного співвідношення прав та обов'язків довірителя і повіреного за наявності фідучіарності у відносинах між ними.

Третій розділ «Договір доручення у цивільному праві України» складається з трьох підрозділів та присвячений визначенню поняття та предмету договору доручення, дослідженню його змісту, сторін, співвідношення з іншими суміжними договорами.

У підрозділі 3.1. «Поняття та предмет договору доручення» досліджено договір доручення як найбільш поширену та універсальну підставу для здійснення представництва, зокрема договірної, розглянуто визначення договору доручення за чинним законодавством України. Проаналізовано точки зору вчених щодо визначення договору доручення, його розуміння та використання, а також встановлення правових зв'язків (внутрішніх і представницьких). Враховуючи «екстраординарний характер» представницьких відносин, можна говорити про їх подальший розвиток, у тому числі й про подальший розвиток відносин за договором доручення.

Аргументовано, що договір доручення дозволяє використовувати крім функцій представництва й додаткові професійні знання та навички представників. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що внутрішні правовідносини між довірителем і повіреним є договором, який є підставою для виникнення взаємних прав та обов'язків. Зовнішні правовідносини між повіреним і третьою особою виникають на підставі доручення як односторонньої угоди.

Проаналізована судова практика щодо професійних представників, які надавали довіреності для підтвердження своїх повноважень. Встановлено, що майже всі довіреності містять посилання на те, що довіреність видається на підставі усного договору доручення та на його виконання. Таким чином, якщо

йдеться про представництво в суді, то довіреність видається для підтвердження повноважень представника за договором доручення.

Детально досліджено предмет договору доручення, що являє собою надання повіреним послуг для довірителя, та особливості таких послуг, які тягнуть певні правові наслідки; дії відбуваються від імені іншої сторони за рахунок довірителя і не пов'язані з корисними діями особистого характеру. Надана детальна характеристика договору доручення за традиційними класифікаційними ознаками: двосторонність (передбачає низку взаємних обов'язків для сторін); відплатність, якщо інше не встановлено договором, законом або не випливає із суті договору; консенсуальність (досягнення згоди за всіма умовами договору); фидуціарність (довірчий характер відносин між контрагентами).

У *підрозділі 3.2. «Сторони договору доручення та його зміст»* досліджено коло осіб, які можуть вступати в договірні відносини за договором доручення: тільки фізичні особи, фізичні та юридичні особи, тільки юридичні особи. Проаналізовано питання щодо правоздатності та дієздатності довірителя як ініціатора за договором доручення та повіреного як представника. Представництво реалізується цілеспрямованими юридичними діями представника від імені іншої особи в силу наданих йому повноважень, тому представником можуть виступати суб'єкти, що володіють достатнім обсягом дієздатності, як правило, є повнолітніми, і відповідають за свої дії в повному обсязі. В деяких секторах економіки повинні діяти виключно професіонали, які мають відповідний дозвіл або ліцензію на здійснення посередницьких послуг (участь у роботі фондової біржі). Встановлено, що така посередницька діяльність здійснюється на підставі договору доручення чи змішаних угод, які включають елементи доручення. Щоб у принципала виникли певні юридичні права та обов'язки, насамперед, необхідним є волевиявлення представника, в якому висловлюється і воля тієї особи, від імені якої він виступає. Волевиявленням представник відрізняється від посильного, посередника. Також звернута увага на наслідки, що виникають в результаті визнання довірителя недієздатним (дії повіреного в чужому інтересі без повноважень, угода без правових наслідків для повіреного), в результаті перевищення повноважень повіреним (відповідальність повіреного).

Розглянута можливість участі декількох кредиторів або боржників за однією угодою. Зазначено, що лише спільна воля всіх повірених визнається легітимною. Проаналізована можливість укладання договорів доручення іноземцями, особами без громадянства на території України з українськими представниками, а також громадянами України з іноземними представниками. Досліджено зміст договору доручення: права та обов'язки сторін; права вимоги та обов'язки здійснення дій; форма договору доручення стосовно співіснування його з довіреністю та відповідне оформлення (договір доручення і довіреність; лише договір; лише довіреність на підставі усного договору). У зв'язку з чим розглянуто види довіреностей (на виконання однієї дії, однорідних дій та різних дій протягом певного терміну).

Проаналізовано проблемні питання триади «договір доручення, довіреність та представництво», пов'язані з оформленням прав та обов'язків, якими й визначається статус сторін за договором.

Встановлено, що прояв фидуціарності між контрагентами впливає на появу декількох повірених у довірителя чи декількох довірительів у повіреного, а також залучення третіх осіб у правовідносини з доручення (спадкоємці померлого повіреного або ліквідатор юридичної особи). Аргументовано, що особисте виконання доручення (основний обов'язок, який поширюється на юридичні дії), можливість залучення третьої особи, відповідальність за яку несе повірений, можливість переддоручення, питання підконтрольності, звітності повіреного, повернення після виконання доручення довіреності, документів, речей чи майна, отриманих в ході виконання, вказують на коливання фидуціарних відносин між контрагентами як у бік збільшення, так і у бік зменшення довіри.

Зазначено, що право сторін ініціювати припинення договору доручення, право повіреного залучати замісників, право довірителя змінювати обсяг повноважень підтверджує наявність фидуціарних відносин.

Встановлена адекватно прийнятна зацікавленість повіреного, яка являє собою стимул до належного виконання доручення: неправова (моральне задоволення від виконаного доручення) та правова (інтереси довірителя та повіреного збігаються) з метою підтримання фидуціарних відносин із діючим довірительом та залучення нових клієнтів. З'ясовано, що завдяки фидуціарним правам та обов'язкам договір доручення має певні особливості та суттєво відрізняється від інших договорів.

У *підрозділі 3.3. «Співвідношення договору доручення з іншими суміжними договорами»* проаналізовано суміжні з договором доручення договірні конструкції з метою більш повного аналізу еволюції договірних форм у межах одного типу договорів. Проведено компаративістське дослідження договору доручення з договором комісії, агентським договором та договором довірчого управління майном, оскільки вони належать до посередницьких договорів. Звернута увага на об'єм потенційної правомочності представника, який є найменшим за договором комісії та найбільшим за агентським договором.

Договори доручення, комісії та агентський договір передбачають діяльність однієї сторони за рахунок іншої; і повірений, і комісіонер, і агент вступають у відносини з третіми особами, які є юридичними, і які викликають майнові наслідки для сторони, яка доручає. Однак повірений діє від імені іншої особи (довірителя), комісіонер від свого імені, а агент може скористатися будь-яким варіантом. Зазначені договори мають різний предмет: за договором доручення – це правочини та інші юридичні дії; за договором комісії – це правочини з числа юридичних; за договором агентування – це юридичні та /або фактичні дії. Таким чином, застосування договору агентування використовується в більш широкій сфері відносин. Але слід зауважити, якщо комісія та доручення мають завжди визначені юридичні

дії повіреного та комісіонера, то агентський договір передбачає можливість визначення дій агента пізніше, їх корегування та розвиток. Обов'язок повіреного – вчинити певні юридичні дії, комісіонер вчиняє лише кілька правочинів, агент зобов'язується здійснювати будь-які дії, оскільки йдеться про багаторазове та різноманітне обслуговування професіоналом-агентом на тривалий строк. Законодавством передбачено комерційне посередництво (агентська діяльність).

З'ясовано співвідношення договору доручення з договором довірчого управління майном. Спільні риси полягають у тому, що одна сторона діє в інтересах іншої сторони за її рахунок. Відмінності полягають у тому, що договір доручення – консенсуальний, а договір управління – реальний (передача майна); договір доручення може бути як оплатним, так і безоплатним, а договір управління є оплатним. За договором доручення майнові наслідки покладаються на довірителя, а за договором управління майном – можуть покладатися як на довірителя майна, так і на бенефіціарія. За договором доручення повірений виконує певні юридичні дії, а за договором управління майном управитель надає представницькі послуги стосовно майна довірителя. Звернута увага на загально-дозвільний правовий режим діяльності довірчого керівника (в договорі передбачаються дії, які не може здійснювати довірчий керівник, все інше є дозволеним).

Спільні риси цих договорів полягають у представницьких зобов'язаннях, змінюється лише характер представництва, а закріплення норми про комерційне представництво (ст. 243 ЦК України) дозволяє говорити про можливість двох моделей договору: власне договір доручення та договірна модель, яка обслуговує представницькі відносини в особливій комерційній сфері.

Четвертий розділ «Укладання, зміна та припинення договору доручення» складається з трьох підрозділів, присвячених аналізу порядку укладання, зміни, виконання та припинення договору доручення, а також відповідальності сторін за порушення умов цього договору.

У підрозділі 4.1. «Укладання договору доручення» розглянуто порядок укладання зазначеного договору, тобто передбачену правовими нормами юридично-логічну послідовність стадій встановлення цивільних прав та обов'язків сторін за договором доручення.

Проаналізовано способи та особливості порядку укладання договору доручення. Акцентована увага на єдиному волевиявленні сторін при укладанні даного договору та можливості сторін самостійно формувати суб'єктивні права й юридичні обов'язки з метою настання бажаних юридичних наслідків, враховуючи принцип свободи договору. Узгодження умов договору та власних волевиявлень сторонами передбачає три етапи: ініціювання процесу формування згоди; згоду; закріплення та реалізацію узгоджених дій у договірному акті. Встановлено, що у будь-якому способі укладання договору доручення має значення особиста довіра, яка проявляється не лише на етапі укладання договору, а і в переддоговірних відносинах.

Досліджено процедуру укладання договору доручення, розглянуті стадії переддоговірних контактів: оферта, розгляд оферти, проміжна стадія вирішення переддоговірного спору та акцепт. Звернута увага на співвідношення змісту договору доручення та довіреності, оскільки зміст доручення може фіксуватися в одному з двох документів.

У підрозділі 4.2. «Зміна та припинення договору доручення» розглянуто особливості зміни та припинення договірних відносин доручення.

Проаналізовано параметри зміни договору доручення за суб'єктивним складом та за його змістом. Розглянуто загальні правила щодо зміни та розірвання договору, які розповсюджуються на договір доручення; а також особливості зміни та підстави припинення договору доручення, зумовлені фідучіарними характеристиками даного договору. Досліджено склад юридичної процедури зміни договору, що пов'язаний з довіреністю. Видача нової довіреності та прийняття її повіреним розглядається як спеціальна форма зміни договору доручення у вигляді конклюдентних дій.

Акцентовано увагу на диференціації випадків припинення зобов'язань унаслідок їх здійснення (виконання, зарахування, новація) та власне припинення зобов'язань (згода сторін, поєднання боржника та кредитора в одній особі, неможливість виконання, смерть фізичної особи або ліквідація юридичної особи); поділ підстав на такі, що залежать від волі контрагента (належне виконання, зарахування, угода сторін) і навпаки. За загальним правилом припиненням договору доручення є його виконання, проведене належним чином. Звернена увага на кількісні (кількість дій), якісні (кваліфіковані послуги) показники виконання зобов'язання, детальність вказівок довірителя або їх відсутність, випадки заборон, способи виконання доручення та результати.

Розглянуто випадки відступу повіреного від змісту доручення, залучення помічників і замісників; але акцентована увага на дотриманні повіреним принципу економічності та виконання доручення особисто.

Детально досліджено підстави припинення договору доручення, які характерні лише для даного договору внаслідок його фідучіарності: скасування доручення довірителем та відмова повіреного від договору (однобічна відмова як суб'єктивне право); підстави, в яких проявляється втрата персональної фідучіарності: визнання однієї сторони недієздатною; обмеження цивільної дієздатності однієї зі сторін; визнання безвісно відсутньою однієї зі сторін за рішенням суду та смерть фізичної особи. Розглянуто аналогічні підстави, пов'язані з юридичною особою (ліквідація юридичної особи, банкрутство як обмеження дієздатності) та висвітлено питання опіки майна, заходи щодо охорони майна та можливість правонаступництва.

Відзначено розходження у визначенні часу припинення договірних відносин залежно від вищевказаних підстав припинення доручення (з моменту набуття чинності рішення суду чи з моменту, коли стало відомо про відмову контрагента від зобов'язання), оскільки основним питанням

є встановлення моменту припинення договірних відносин, що пов'язано з питанням відповідальності та існуванням обов'язків.

Розглянута юридична процедура при односторонньому припиненні договору доручення: ухвалення рішення про припинення договору; волевиявлення сторони-ініціатора, щоб інша сторона довідалася про припинення; реалізація сторонами постдоговірних дій (повернення довіреності тощо). Сторони на момент укладання договору вправі доповнити перелік підстав припинення договору доручення.

У *підрозділі 4.3. «Відповідальність за порушення умов договору доручення»* проаналізовано проблемні питання відповідальності довірителя та повіреного. За відсутності спеціальних норм про відповідальність сторін за договором доручення проаналізовано загальні правила глави 41 ЦК України. Відповідальність внаслідок односторонньої відмови від договору може бути покладена на повіреного, якщо заподіяно збитки довірителю.

Встановлено, що одностороння відмова повіреного від договору доручення – це певний ризик, оскільки існує загроза інтересам довірителя, який розраховував на повіреного і зазнав унаслідок цього збитків.

Відмова довірителя від договору не є підставою для відшкодування збитків, завданих повіреному припиненням договору, крім випадку, коли повірений діяв як комерційний представник. Таким чином, при односторонньому припиненні договору доручення збитки контрагента не відшкодовуються, крім випадків: коли повірений діє як комерційний представник при відмові будь-якої сторони; коли довіритель не має змоги інакше забезпечити свої інтереси при відмові повіреного від договору. Якщо договір доручення припинений до того, як доручення повністю виконане повіреним, то довіритель зобов'язаний відшкодувати повіреному понесені ним витрати і виплатити належну винагороду відповідно до договору.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладені найбільш важливі наукові і практичні результати, отримані під час дисертаційного дослідження.

1. Основні положення сучасної конструкції договору доручення сформувалися в римському приватному праві. Вже за часів римського приватного права юридична конструкція доручення дозволяла суб'єктам правовідносин досягати певних результатів без особистої участі через представника-повіреного.

2. Створення конструкції договору доручення відбулося в кращих традиціях римських правників, які, не відступаючи від характерного для римського цивільного права консерватизму, запропонували зазначену конструкцію з урахуванням потреб цивільного обігу та з метою сприяння подальшому розвитку економічних відносин. Створена конструкція договору доручення в подальшому була реципована великою кількістю країн, що свідчить про універсальність даної конструкції, яка стала основою для формування агентського договору в країнах прецедентного права.

3. Формування нормативної основи регулювання відносин сторін за договором доручення відбувалося протягом тривалого періоду, проте вказаний договір не втрачав свого фидуціарного характеру за усіх часів. Фидуціарність передбачала наявність між сторонами спеціального виду відносин, які відрізняються надмірно великим обсягом повноважень, переданих довіреній особі, і, особливою, підвищеною відповідальністю за недбалість при виконанні зобов'язання. Фактично з часів римського приватного права була сформована традиція встановлення договірних відносин доручення на основі особливо довірчих відносин, що існують між сторонами потенційного договору доручення.

4. В остаточному вигляді договір доручення – «mandatum» передбачав, що відповідно до його умов одна сторона (повірений, мандатарій) приймала на себе обов'язок виконати безоплатно на користь іншої особи визначені дії. Договір доручення є, як і в римському приватному праві, консенсуальним, що є його характерною ознакою.

5. Незважаючи на те, що в римському приватному праві представник сам, у своїй особі, набував права й обов'язки, які впливали зі встановлених ним із третьою особою відносин, а потім ці права й обов'язки представник переносив на ту особу, яку він представляв, за допомогою дійсної чи фіктивної цесії (тобто римське право визнавало дії представника тільки від свого імені), сутність представницьких відносин (дія в чужому інтересі для набуття прав довірительом) чітко вбачається вже з тих часів.

6. За римським приватним правом можливість вчинення виключно фактичних дій або в тому числі фактичних дій було закладено в предметі «mandatum», проте за ознакою оплатності існувало чітке розмежування договору доручення від договору найму послуг, який був завжди оплатним. Водночас, у процесі подальшої рецепції з предмету договору доручення радянським законодавцем було виключено фактичні дії в якості констатуючої ознаки предмету договору, що однак не виключило можливість їх вчинення під час виконання прийнятого на себе доручення представником. У той самий час визначення сторонами в якості предмету договору суто фактичних дій, навіть від чужого імені, не робить такий договір договором доручення, а кваліфікується цивілістичною доктриною як договір про надання послуг, зокрема посередницьких.

7. У римському приватному праві безоплатність договору доручення з розвитком цивільного обігу не виключала права повіреного на отримання матеріальної винагороди за надану послугу у вигляді дарунку, зокрема грошей. Аналогічним чином, у процесі проведення кодифікаційних робіт з урахуванням ринкових реалій український законодавець на відміну від радянського, який передбачав безоплатність договору доручення, встановив оплатність договору як презумпцію.

8. Вже за часів римського приватного права було сформовано правило, яке в подальшому було рециповано радянським та українським законодавцем,

що повірений має право на відшкодування витрат, які були ним понесені при виконанні доручення.

9. Якщо в римському приватному праві могло мати місце доручення як виключно в інтересах поручителя, третіх осіб та навіть повіреного, то сучасна конструкція договору доручення базується на тому, що юридичний ефект від вчинення дій повіреного відноситься виключно до особи довірителя, чим доручення відрізняється від суміжних договірних конструкцій.

10. Основний перелік прав та обов'язків повіреного було сформовано ще в римському приватному праві та рециповано радянським і українським законодавством, зокрема, право на відмову від доручення, якщо це не завдасть шкоди довірителю, право здійснити передоручення, при цьому, якщо таке право було обговорено при укладенні договору, то повірений відповідав тільки за вибір замісника, а не за його дії, тощо.

11. Наслідки неналежного виконання договору доручення порівняно з римським приватним правом з часом були пом'якшені, на що вплинув природний розвиток соціально-економічних відносин. Водночас деякі обов'язки, наприклад, відшкодування збитків, передача отриманого за дорученням тощо, були встановлені ще за часів римського приватного права та знайшли відображення в ЦК України.

12. Як за римським приватним правом, так і згідно з чинним законодавством України, процедура укладання договору доручення є, як правило, формалізованою. В обох випадках процедура укладання договору, зокрема її дотримання, забезпечує визначеність у відносинах між сторонами договору доручення, а також стабільність у відносинах з третіми особами.

13. Випадки та наслідки припинення договору доручення є однаковими як в римському приватному праві, так і в сучасному цивільному законодавстві України та враховують специфіку предмету договору доручення, його юридичні наслідки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Дихта Н.М. Фідуціарний договір у римському приватному праві / Н.М. Дихта // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2007. – Вип. 33. – С. 201-206.

2. Дихта Н.М. Категорія фідуції та її особливості у Стародавньому Римі / Н.М. Дихта // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2008. – Вип. 38. – С. 189-194.

3. Дихта Н.М. Категорія фідуція в Стародавньому Римі: поняття та зміст fides та fiducia / Н.М. Дихта // Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць. – О. : Фенікс, 2009. – Вип. 37. – С. 164-171.

4. Дихта Н.М. Поняття та характерні риси договору доручення за римським приватним правом / Н.М. Дихта // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2009. – Вип. 51. – С. 25-32.

5. Дихта Н.М. Спеціальні підстави припинення договору доручення за цивільним законодавством України / Н.М. Дихта // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2011. – Вип. 61. – С. 551-559.

6. Дыхта Н.Н. Договор поручения в римском частном праве и его рецепция в гражданском праве Украины / Н.Н. Дыхта // Международный научно-практический журнал «Leges si Viata». Respublica Moldova. – 2014. – № 3/3 (267). – С. 51-56.

7. Дихта Н.М. До питання про предмет договору доручення / Н.М. Дихта // Право і суспільство. – 2015. – № 5-2. – С. 84-88.

8. Дихта Н.М. Проблемні питання тріади «Представництво – довіреність – договір доручення» / Н.М. Дихта // Часопис цивілістики. – 2018. – Вип. 25. – С. 10-15.

9. Дихта Н.М. Прояв фідучіарності під час реалізації прав за договором доручення / Н.М. Дихта // Часопис цивілістики. – 2017. – Вип. 28. – С. 32-37.

10. Дихта Н.М. Категорія «Фідучія» у зобов'язальному праві Стародавнього Риму / Н.М. Дихта // Римське право і сучасність : матеріали IV Міжнародної науково-методичної конференції 19-20 травня 2006 р., м. Одеса. – Одеса : Фенікс, 2006. – С. 162-163.

11. Дихта Н.М. Фідучіарний договір як потенційна підстава набуття права власності на житло / Н.М. Дихта // Реформування житлового законодавства: проблеми та перспективи: зб. наук. праць (за матеріалами Круглого столу, м. Харків, 16 грудня 2006 р.) / Редкол.: М.К. Галянтич, О.Д. Крупчан, Є.О. Мічурін та ін. – Харків, 2006. – С. 55-56.

12. Дихта Н.М. Спеціальні підстави припинення договору доручення за цивільним законодавством України / Н.М. Дихта // Цивілістичні читання, присвячені пам'яті І.В. Шерешевського: «Основи цивільного законодавства СРСР 1961 року» та їх вплив на формування сучасного цивільного законодавства України (до 50-річчя прийняття «Основ цивільного законодавства СРСР 1961 року»): матер. наук. Інтернет-конф., м. Одеса / відп. ред. д-р юрид. наук Є.О. Харитонов; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 115-118.

13. Дихта Н.М. Існування довірчих відносин при здійсненні прав сторонами за договором доручення за сучасним законодавством України / Н.М. Дихта // Римське право і сучасність. Проблеми вдосконалення цивільного законодавства України : матеріали Круглого столу (12 травня 2012 року, м. Одеса) / за ред. Є.О. Харитонова; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 97-99.

14. Дихта Н.М. Прояв фідучіарності при виконанні обов'язків сторонами за договором доручення за сучасним цивільним законодавством України / Н.М. Дихта // Правове життя сучасної країни: матер. міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.) / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 128-130.

15. Дихта Н.М. Проблемні питання тріади «представництво – довіреність – договір доручення» / Н.М. Дихта // Римське право і сучасність : матеріали Міжнародної наукової конференції (24 травня 2013 року, м. Одеса) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 50-53.

16. Дихта Н.М. Універсальність представництва шляхом використання договору доручення / Н.М. Дихта // Юридична наука і практика: пошук правової гармонії : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», присвяченої Дню юриста (5 жовтня 2017 року, м. Київ). – Київ : Арттек, 2017. – С. 74-77.

АНОТАЦІЯ

Дихта Н.М. Договір доручення за римським приватним правом та його рецепція у сучасному цивільному законодавстві України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2018.

Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням договору доручення за римським приватним правом та його рецепції у сучасному цивільному законодавстві України.

Охарактеризовано регулювання цивільних відносин за договором доручення у сучасному цивільному законодавстві України та встановлено наявність рецепції у ньому положень римського приватного права щодо цього договору. Обґрунтовано висновок, що основні положення договору доручення були сформульовані в римському приватному праві та опосередковано рециповані через законодавства західноєвропейських країн (Франції, Німеччини та Англії) в процесі історичного розвитку цивільного права в формі вторинної рецепції.

З'ясовано співвідношення договору доручення із суміжними договорами, які регулюються ЦК України. Досліджено особливості укладення, зміни та припинення договору доручення за цивільним законодавством України.

Визначено, що наявність фидуціарних відносин за договором доручення є невід'ємною та специфічною умовою його укладання, а існування діючого договору доручення залежить від існування особливих фидуціарних відносин між контрагентами, втрата яких призводить до змін та односторонньої відмови, закріпленої законодавцем.

Сформульовано конкретні пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання договору доручення за чинним цивільним законодавством України.

Ключові слова: римське приватне право, цивільне законодавство України, доручення, договір доручення, довіритель, повірений, фідучія, довірчі (фидуціарні) відносини, представник, представництво інтересів, рецепція римського права.

АННОТАЦИЯ

Дыхта Н.Н. Договор поручения в римском частном праве и его рецепция в современном гражданском законодательстве Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2018.

Диссертация является первым в отечественной науке гражданского права специальным комплексным исследованием договора поручения по римскому частному праву и его рецепции в современном гражданском законодательстве Украины.

В диссертации проанализированы характерные признаки договора поручения (*mandatum*) в римском частном праве. Сделан вывод о том, что консенсуальный договор поручения (*mandatum*) получил свое развитие в римском частном праве на основании фидуциарных соглашений *fiducia cum amico* и *fiducia cum creditore*. Сущность данного договора состояла в использовании представителя и передачи ему неограниченных прав.

Охарактеризовано регулирование гражданских отношений по договору поручения в современном гражданском законодательстве Украины и установлено наличие рецепции в нем положений римского частного права. Впервые обоснован вывод о том, что основные положения договора поручения были сформулированы в римском частном праве и реципированы посредством законодательств западноевропейских государств (Франции, Германии, Англии) в процессе исторического развития гражданского права в форме вторичной рецепции.

Исследованы вопросы развития правового регулирования договора поручения в контексте становления гражданского законодательства Украины. Проанализированы понятие, предмет, стороны и содержание договора поручения. Определены порядок заключения, основания изменения и прекращения договора поручения, место этого договора в системе договоров Гражданского кодекса Украины, соотношение со смежными договорными конструкциями.

Обосновано, что наличие фидуциарных отношений и представительство интересов в различных сферах является неотъемлемым условием и характерным признаком договора поручения. При этом существование действующего договора поручения зависит от существования доверительных отношений между контрагентами, утрата которых приводит к изменениям в договоре и даже к его расторжению в одностороннем порядке, что закреплено действующим законодательством. Договор поручения является консенсуальным и считается заключенным с момента согласования условий.

Доказано, что развитие договора поручения в российском дореволюционном законодательстве, а также его динамика в советский период

свидетельствуют о постепенной дифференциации поручения и доверенности как самостоятельных юридических форм, сосуществование которых является актуальным на практике в настоящее время.

Сформулированы конкретные предложения и рекомендации по совершенствованию правового регулирования договора поручения по действующему гражданскому законодательству Украины.

Ключевые слова: римское частное право, гражданское законодательство Украины, поручение, договор поручения, доверитель, поверенный, фидуция, фидуциарные отношения, представитель, представительство интересов, рецепция Римского права.

SUMMARY

Dykhta N.M. Contract of agency in Roman private law and its reception in modern civil legislation of Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of the Candidate of Law, specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; Private International Law. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2018.

In the science of our country of civil law the dissertation is the first special complex research of contract of agency under Roman private law and its reception in modern Ukrainian civil legislation.

The dissertation is a special complex research of contract of agency under Roman private law and its reception in modern Ukrainian civil legislation.

The regulation of civil relations for contract of agency in the modern civil legislation of Ukraine is characterized; the presence of a reception of Roman private law and its provisions regarding the agency contract in Ukrainian legislation is established. Valid conclusion is suggested that the main provisions of the contract of agency were formulated in Roman private law and were recycled or perceived through the laws of Western European states (France, Germany and England) in the process of historical development of civil law in the form of secondary reception.

It has done proportion the contract of agency and other related contracts which are regulated by the civil code of Ukraine. Special features of conclusion, alteration and termination of the contract of agency under civil legislation of Ukraine are researched.

It is determined that the presence of fiduciary relations for the contract of agency is an integral and specific condition for its conclusion; the existence of the current agency contract depends on the existence of special fiduciary relations between contractors, the loss of these relations leads to changes and also to unilateral refusal which is stipulated by the legislator.

Concrete proposals and recommendations regarding improvement for well-defined interpretation and rational application of the rules that regulate the contract of agency under current civil legislation of Ukraine were formulated.

Key words: Roman Private Law, Civil Legislation of Ukraine, agency, contract of agency, principal (in relation to agent), attorney (agent), trust, fiduciary relation, representation, representative (agent), reception of Roman private law.

Підписано до друку 04.05.2018 р. Формат 60х90/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1805-3а.

Видавник і виготовлювач ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25
Тел. (048) 7777-591.